

Р.І. ДМИТРАХ

Інститут екології Карпат НАН України
вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна
ecotusika@gmail.com

VALERIANA SIMPLICIFOLIA (RCHB.) KABATH В УКРАЇНІ: ПОШИРЕННЯ, МОРФОЛОГІЯ, ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ПРИУРОЧЕНІСТЬ

Ключові слова: *Valeriana simplicifolia*, особливості поширення, морфологічні ознаки, еколого-ценотичні умови, збереження популяції

Valeriana simplicifolia (Rchb.) Kabath (*V. dioica* L. subsp. *simplicifolia* (Rchb.) Nym., *V. polygama* Besser ex DC., *V. elongata* L. var. *polygama* DC.) — середньоєвропейський вид [36], який, окрім України, поширений у Польщі, Словаччині, Чехії, Румунії, Австрії, Литві й Латвії. За даними польських дослідників [37—39, 42], центром сучасного ареалу виду є південно-східна частина Польщі. Вид описаний із Південної Сілезії [5], типовий зразок зберігається в гербарії Вроцлавського ботанічного університету [37]. Найдавнішою є ілюстрація з назвою «*Valeriana palustris folis subrotundatis*» (Loeselius, 1703).

Ареал виду, а саме близького до попереднього *V. dioica* L. s. str., охоплює західну й середню частини Європи, заходить на південь Скандинавії та північний захід Середземномор'я [5, 31, 37, 42]. Займає переважно рівнинні території, зрідка трапляється в нижньому лісовому поясі, відсутній у верхньому лісовому й субальпійському поясах [30, 32, 38, 39, 42]. Найвищі межі поширення — 400—700 м над р. м.

На сучасному етапі досліджень бракує детальної інформації про межі розповсюдження *V. simplicifolia* в Україні та еколого-ценотичну приуроченість популяції виду. Водночас важливим є уточнення суттєвих морфологічних ознак виду і їхніх відмінностей порівняно з *V. dioica* s. str. Тому основним завданням наших досліджень був критичний перегляд морфологічних ознак *V. simplicifolia*, визначення еколого-ценотичних особливостей і меж ареалу виду в Україні.

Методика досліджень

Дослідження здійснені в різних природно-географічних районах поширення виду як на рівнині (Розточчя, Опілля, Мале Полісся, Поділля), так і в Карпатах (Чорногора, Свидовець, Чивчини, Горгани, Бескиди). Для отримання даних щодо характеристики природних оселищ популяцій *V. simplicifolia* та особливостей їх розповсюдження в різних еколого-ценотичних умовах застосовано загальноприйняті стаціонарні й маршрутні методи досліджень [19, 25]. З метою вивчення морфологічних ознак і меж поширення виду використано літературні джерела вітчизняних і зарубіжних дослідників, опрацьовано гербарні фонди Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, м. Київ (*KU*), Державного природознавчого музею НАН України, м. Львів (*LWS*), Львівського національного університету ім. Івана Франка (*LU*), Ужгородського національного університету (*UU*), Чернівецького національного університету (*CHER*) та власні гербарні збори. Стаціонарні ділянки закладалися в характерних для виду рослинних угрупованнях відповідно до їхнього розподілу за еколого-ценотичними та флористичними особливостями [1, 2, 4, 6, 23]. Назви угруповань наведені за флористичною класифікацією [23]. Вплив природних й антропогенних чинників оцінювали на підставі аналізу зміни структури популяцій виду в різних рослинних угрупованнях [8, 9, 13].

Результати досліджень

Поширення, морфологічні ознаки, таксономічний статус виду

За результатами досліджень встановлено, що ареал *V. simplicifolia* займає крайню західну частину України й охоплює територію від високогір'я Карпат, включаючи Полонинсько-Чорногірський, Вододільно-Верховинський, Покутсько-Буковинський райони, Горгани, Верхньодністровські Бескиди, а також Передкарпатську височину, Розтоцько-Опільське горбогір'я, і доходить до Західно- й Середньо-Подільської височини, Малого Полісся та частково — Волинської височини (рис. 1). Тому *V. simplicifolia* є погранично-ареальним видом, який розповсюджений в Україні на східній межі свого ареалу. Трапляється в різних природно-кліматичних районах із різним діапазоном висот (250—1600 м над р. м.). Проникнення виду на рівнину пов'язано, очевидно, з міграцією гірських видів, яка відбувалася протягом усього льодовикового періоду [3, 18].

Аналіз даних показав, що в загальноприйнятій літературі [15—17, 20] відповідність регіону поширення *V. simplicifolia* та характеристика її морфологічних ознак не завжди є чіткими, що часто спричиняє ототожнення цього виду з близьким до нього *V. dioica* s. str. У раніше опублікованих джерелах, зокрема у «Визначнику рослин УРСР» [14], «Определителе высших растений Европейской части СРСР» [26], «Високогірній флорі Українських Карпат» [28], для України наводиться лише *V. simplicifolia*, а *V. dioica* s. str. відсутня. У «Флорі СРСР» [7] В.І. Грубов так само зазначає *V. simplicifolia* тільки для Верхньодністровського

р-ну (околиці Львова, Кременець, Закарпаття). Однак згодом у «Флору УРСР» [15] потрапляє й *V. dioica*, яка наводиться для масиву Чорногори й Покутсько-Буковинських гір, а потім ці відомості переносяться в усі подальші видання: «Визначник рослин України» [16], «Визначник рослин Українських Карпат» [20], «Определитель высших растений Карпат» [17]. Джерелом інформації, яка сприяла поширенню цих даних, були матеріали давніх досліджень флори Буковини [33, 34] й Чорногори [35], де вид подавався під назвою *V. dioica* s. l. Однак це стало приводом до появи хибної інформації щодо наявності власне *V. dioica* s. str. у Карпатах. Окрім того, на основі згаданих матеріалів, а також вказівок про знахідки виду в Чорногорі (Карпати) [15], західній частині Біловезької Пущі та на околицях Мінська [7], *V. dioica* s. str. потрапила в «Красную книгу СССР» [21], а згодом — і до «Червоної книги України» [27]. Така неузгодженість призвела до появи недостовірних даних стосовно поширення обох видів у Карпатах. Те саме підтвердили зразки, оглянуті в гербарних фондах України, які засвідчили, що всі вони відповідають морфологічним ознакам *V. simplicifolia*. З огляду на це наводимо морфологічну характеристику виду з урахуванням його дводомності та морфологічних ознак у різних за статтю особин.

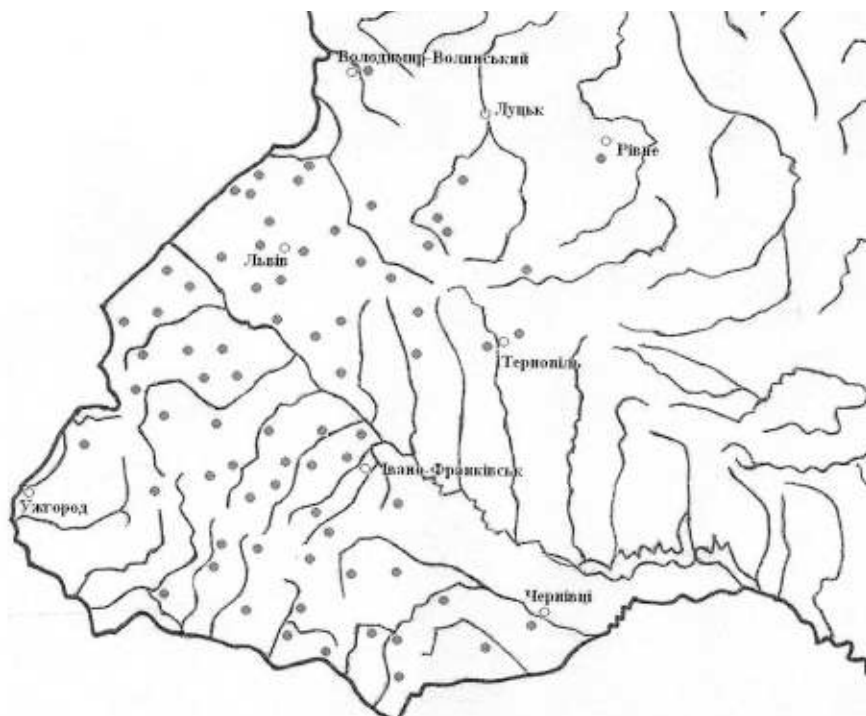

Рис. 1. Картографічна схема поширення *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath в Україні (за літературними, гербарними і даними авторів)

Fig. 1. Scheme of distribution of *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath in Ukraine (according to literature, herbarium and original data)

Найсуттєвішою ознакою *V. simplicifolia* є нерозчленованість листкової пластинки на генеративному пагоні, незважаючи на різний ступінь її зубчастості. Зовсім інші морфологічні ознаки листків генеративного пагона у *V. dioica* s. str.: вони мають пірчасто-розсічену пластинку з глибоко урізаними й розчленованими частками. Цілісними є лише листки приземних пагонів (рис. 2).

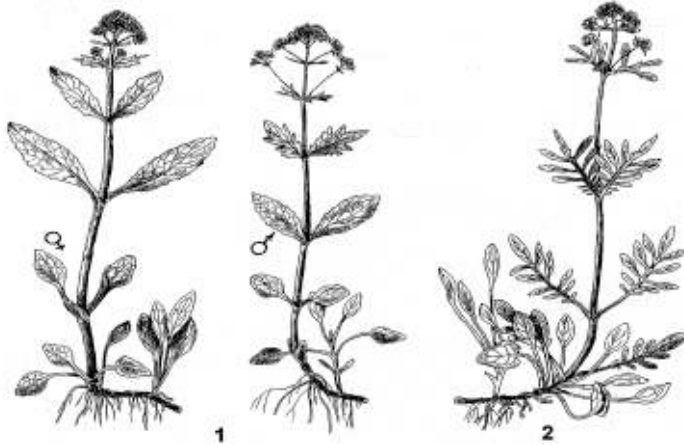

Рис. 2. *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath (1); *V. dioica* L. s. str. (2)
 Fig. 2. *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath (1); *V. dioica* L. s. str. (2)

Зважаючи на різностатевість особин у *V. simplicifolia*, конфігурація листкової пластинки на генеративному пагоні вирізняється за їх належністю до тієї чи іншої статі. Найнижчі стеблові листки в особин обох статей цілокраї, яйцеподібно-еліптичні або овальні, з тупою верхівкою, на довгому черешку з клиноподібною й крилатою основою. Середні листки оберненоланцетні або оберненояйцеподібні, зубчасті, з ширококлиноподібною основою. Верхні листки в чоловічих особин пірчасто-лопатеві або урізано-зубчасті, в жіночих — здебільшого цілісні або виїмчасто-зубчасті, сидячі. Приквіткі в чоловічих особин пірчасто-роздільні, в жіночих — урізано-зубчасті. Прикореневі (базальні) листки й вегетативні пагони мають цілокраю, яйцеподібно-еліптичну або овальну форму, з тупою або гоструватою верхівкою та заокругленою чи клиноподібною основою на довгому крилатому черешку. Кореневище повзуче, розлоге, завершується облісненим квітковим пагоном. При його основі виростають надземні пагони з розетками листків, які наприкінці вегетаційного сезону вкорінюються.

Квітконосні пагони поодинокі, прямостоячі, на поверхні — борозенчасті, крилато-чотиригранні. Суцвіття щиткоподібне. В чоловічих особин суцвіття нещільні, розлогі, рожевого кольору, в жіночих — компактні, густі, головчасті, блідо-рожеві. Квітки в особин жіночої статі значно дрібніші (1,0—1,5 мм), ніж у чоловічої, широколікоподібні, з трироздільними маточками. Квітки в особин чоловічої статі — 1,5—2,0(3,0) мм, із трьома тичинками, які виступають із трубки оцвітини. Ознаки редукції генеративних органів по-різному виявляються в квітках особин протилежної статі. У маточкових квітках це пов'язано з редукцією

тичинок, захованих у трубці оцвітини, а в тичинкових, навпаки, редукованою є маточка. З огляду на це квітки в особин різної статі функціонально одностатеві, хоча й мають редуковані органи протилежної статі. Поліморфізм особин виду виявляється не тільки у морфологічних особливостях квіток, а й у наявності невеликої групи особин, на яких поряд із чоловічими квітками є певна кількість і жіночих (10—20 %). Можливо, саме тому в деяких працях (Wołoszczak, 1888, 1893; Zapałowicz, 1889; Катіна, 1950, 1987) для виду наводиться синонім *V. polygama*. На початку цвітіння на таких особинах першими зацвітають жіночі квітки й лише згодом — чоловічі. Однак період цвітіння жіночих квіток нетривалий, тому надалі такі особини функціонують винятково як чоловічі. Неоднозначними є також кількісні показники розподілу різностатевих особин на площі та їхні співвідношення за різних екологічних умов [10, 11].

Еколого-ценотична приуроченість, флористичний склад угруповань та особливості збереження популяцій виду

Специфіка просторового поширення *V. simplicifolia* зумовлена приуроченістю до лучно-болотних ценозів, які характеризуються різним ступенем зволоження та особливостями флористичного складу. Найчастіше трапляється на відкритих (безлісих) або частково зарослих деревно-чагарниковими видами ділянках, які приурочені до вологих і заболочених лук, а також до боліт із різним режимом зволоження. Враховуючи особливості еколого-ценотичних умов, популяції виду спорадично трапляються на невеликих за площею ділянках, де утворюють скупчення особин різної щільності.

У гірських районах Карпат популяції *V. simplicifolia* найчастіше виявляються у знижених місцях рельєфу — днищах льодовикових котлів, на притерасних пологих схилах, уздовж русел річок і потоків у субальпійському й верхньому лісовому поясах Чорногори, Свидовця, Чивчин, Горган. У передгірських і рівнинних районах оселища популяції приурочені до долин і заплав річок, берегів озер і потоків, міжлісових галявин та ін.

Характерною рисою лучно-болотних угруповань є їх азональне поширення та близькість флористичного складу [22]. Зокрема, угруповання з участю *V. simplicifolia* схожі за структурою й домінантами, але в різних регіонах мають свою специфіку видового складу, що пояснюється особливостями еколого-ценотичних умов їх існування. Близькість екологічних умов позначається і на складі домінантних видів, який теж є подібним. Так, в угрупованнях з участю *V. simplicifolia* переважають болотні види, зокрема *Carex flava* L., *C. rostrata* Stokes, *C. vesicaria* L., *C. canescens* L., *C. davalliana* Smith, *C. paniculata* L., *Equisetum palustre* L., *E. sylvaticum* L., та види гідрофільного різнотрав'я (*Caltha palustris* L., *Eriophorum vaginatum* L., *E. latifolium* Hoppe, *Allium schoenoprasum* L., *Scirpus sylvaticus* L., *Myosotis strigulosa* L., *Dactylorhiza cordigera* (Fries) Soó, *Epilobium hirsutum* L., *Juncus articulatus* L., *Cardamine amara* L. та ін.), а також сфагнові й листяні мохи. Такі угруповання здебільшого представлені трьома ярусами: перші два утворюють трав'яні види, третій — мохи.

До асоціацій з участю *V. simplicifolia* належать такі, як *Caricetum rostratae* Rúbel 1912, *Caricetum paniculatae* Wangerin 1916, *Caricetum vesicariae* Br.-Bl. et Denis 1926. Асоціація *Caricetum rostratae* займає невеликі ділянки і трапляється від передгір'їв до високогір'їв на заболочених і торф'яно-болотних ґрунтах. Асоціація *Caricetum paniculatae* поширена у верхньому лісовому й субальпійському поясах на болотистих ґрунтах із низьким вмістом торфу або на дещо сухіших, зі слабкислою реакцією. Угрупування асоціації *Caricetum vesicariae* формуються в усіх рослинних поясах Українських Карпат і мають екологічні умови, близькі до умов попередньої асоціації. *V. simplicifolia* входить до складу таких рідкісних асоціацій, як *Caricetum nigrae* J. Braun 1915 corr. Malynovski et Kricsfalusy 2000, *C. chordorrhizae* Paul et Lutz 1941, *C. limosae* Br.-Bl. 1921 [23]. Згадані асоціації поширені на заболочених луках із слабкислим, бідним субстратом і трапляються від передгірського до субальпійського поясів Карпат. Вони є реліктами льодовикового походження й потребують охорони [23].

У нижніх рослинних поясах рівнинного й передгірського районів видовий склад лучно-болотних угруповань з участю *V. simplicifolia* значно різноманітніший. Найчастіше ці угруповання трапляються на прибережних алювіальних відкладах і багатих на поживні речовини ґрунтах у заплавах річок та потоків, де флористичний склад доповнюється такими видами, як *Coronaria flos-cuculi* (L.) A. Br., *Geum rivale* L., *Crepis paludosa* L., *Polygonum bistorta* L., *Ranunculus acris* L., *Galium glabratum* Klokov, *G. mollugo* L., *Carex nigra* (L.) Reichard, *Ajuga reptans* L., *Mentha aquatica* L., *M. longifolia* (L.) Huds., *Cardamine amara* L., *Trifolium pretense* L., *T. repens* L., *Stachys palustris* L., *Lysimachia nummularia* L., *L. vulgaris* L., *Lathyrus palustris* L., *Epilobium hirsutum* L., *Juncus effusus* L., *Glechoma hederacea* L., *Betonica fusca* Klokov, *Veronica beccabunga* L. і багатьма злаками.

Важливою рисою існування болотних угруповань є їхня залежність від водного режиму та проекційного покриття характерних для нього видів. Будь-які зміни умов, пов'язані з підсиханням та їхнім заростанням, порушують природне середовище і знижують життєздатність популяцій видів. Проведені впродовж останнього десятиліття спостереження у популяціях *V. simplicifolia* виявили характерну тенденцію поступового заростання їх болотних угруповань особинами видів із сусідніх лучно-лісових ценозів. Одним із таких прикладів є заростання болотних оселищ з участю *V. simplicifolia* на межі контакту болото—ліс в умовах заповідного режиму (Карпатський природний національний парк). До найпоширеніших видів, які проникають із сусідніх ділянок, належать: *Senecio nemorensis* L., *Rumex alpinum* L., *Chamerion angustifolium* (L.) Holub, *Chaerophyllum hirsutum* L., *Angelica sylvestris* L., *Doronicum austriacum* Jacq., *Solidago alpestris* Rchb., *Adenostyles alliariae* (Gouan) A. Kerner, *Luzula sylvatica* (Huds.) Gaudin, *Anthyrium filix-femina* (L.) Roth, *Aconitum moldavicum* Hacq., *Symphytum cordatum* Waldst. et Kit. ex Willd., *Geranium alpestre* Schur, *Deschampsia cespitosa* (L.) Beauv., *Festuca rubra* L., *Agrostis tenuis* Sibth., *Anthoxanthum alpinum* A. et D. Löve, *Calamagrostis villosa* (Chaix) J.F. Gmel., *Molinia caerulea* (L.) Moench тощо. Зміну

екологічних умов засвідчує також інтенсивне заростання оселищ *V. simplicifolia* чагарниковими й деревними видами, зокрема *Salix silesiaca* Willd., *S. fragilis* L., *S. caprea* L., *Duschekia viridis* (Chaix) Opiz), *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., *A. incana* (L.) Moench, *Pinus mugo* Turra, *Picea abies* (L.) Karst. та ін. За посилення фітоценотичної ролі адвентивних видів й загострення міжвидових конкурентних відносин знижується життєздатність особин *V. simplicifolia*, унаслідок чого змінюється просторова структура популяцій і посилюється тенденція до їхньої фрагментації. Висока зімкнутість особин та добре розвинена у більшості вищезгаданих видів надземна фітомаса негативно впливають на розвиток особин *V. simplicifolia*.

Зважаючи на особливості біології розмноження *V. simplicifolia* і, зокрема, здатність особин розвиватися в умовах достатньої зволоженості, важливим чинником існування виду є наявність відповідних для нього екоотопів. Погіршення вологозабезпечення створює несприятливі умови для розвитку особин виду, а тому позначається і на життєвості його популяцій. Встановлено, що проростання насінин і приживання проростків можливі лише за достатньої вологості ґрунту [12]. Через зміну екологічних умов та посилення ценотичної ролі заносних видів популяції *V. simplicifolia* можуть витіснитися більш конкурентоспроможними видами. В таких випадках не завжди можна зберегти популяції виду, оскільки сукцесійні процеси є закономірним і спрямованим наслідком. З огляду на зазначені особливості та специфіку екологічної приуроченості *V. simplicifolia* слід віднести до категорії «вразливих», якщо й надалі триватиме вплив вищезгаданих факторів на стан популяцій виду. Якщо репродуктивна здатність особин *V. simplicifolia* не відповідатиме екологічно новим умовам, то це може спричинити певні порушення у структурі її популяцій та зміни їх демографічних показників. Насамперед це стосується гірських локалітетів, які є незначними за кількістю та невеликими за площею. За особливостями екологічних умов та просторовим поширенням *V. simplicifolia* віднесена до рідкісних видів гірських болотних угруповань Карпат [23, 24].

Серед негативних чинників, які впливають на популяції виду, важливо відзначити й антропогенні: рекреацію, викошування, випас, розорювання земель, меліоративне втручання, будівництво, прокладання доріг, господарську діяльність, пов'язану з лісокористуванням та іншими промисловими цілями. Наприклад, через видобування сірки у Передкарпатті, зокрема на Розточчі, а також техногенне втручання у природне середовище інших промислових об'єктів, болотні оселища виду вже на межі зникнення внаслідок порушення гідрологічного режиму й деградації земельних ділянок. Основними ознаками загрози є скорочення чисельності популяцій виду та зменшення їхніх площ.

Таким чином, головними напрямками у розробці заходів щодо збереження популяцій *V. simplicifolia* є: популяційно-хорологічний, еколого-ценотичний, демографічний і біологічний. Обґрунтовуючи підходи, спрямовані на збереження виду, важливо враховувати особливості розмноження особин та наявність властивих для їхнього розвитку екологічних умов. Останнє пояснюється

екологічною приуроченістю популяцій виду до своєрідних болотних локалітетів та здатністю до поновлення особин у разі достатньої вологості. Водночас нерівномірний розподіл різностатевих особин у популяціях виду характеризує неоднозначне їх функціонування за різних екологічних умов. Необхідний безпосередній контроль за станом окремих локалітетів *V. simplicifolia*, які перебувають на різних стадіях сукцесійних змін. З цього погляду важливими є фітосоціологічні моніторингові дослідження, на основі яких можна оцінити життєвий стан популяцій виду, спрогнозувати їхні динамічні тенденції й можливі напрямки змін. Враховуючи суттєву екологічну функцію болотних ценозів у підтриманні стабільності локального гідрологічного й кліматичного режимів, необхідна охорона не лише окремих популяцій *V. simplicifolia*, а й їхніх угруповань загалом.

1. Андрієнко Т.Л. Торфо-болотна область Карпат і Прикарпаття // Торфо-болотний фонд УРСР, його районування та використання. — К.: Наук. думка, 1973. — С. 201—229.
2. Андриенко Т.Л. Типы болот Украинских Карпат // Типы болот СССР и принципы их классификации. — Л.: Наука, 1974. — С. 110—115.
3. Артюшенко А.Т., Арап Р.Я., Безусько Л.Г. История растительности западных областей Украины в четвертичном периоде. — Киев: Наук. думка, 1982. — 136 с.
4. Брэдис Є.М., Бачуріна Г.Ф. Рослинність УРСР. Походження та шляхи розвитку боліт УРСР. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 209—215.
5. Ворошилов В.Н. Валериана — *Valeriana* L. // Флора европейской части СССР. — Л.: Наука, 1978. — Т. 3. — С. 22—36.
6. Григора І.М., Соломаха В.А. Рослинність України (еколого-ценотичний, флористичний та географічний нарис). — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 452 с.
7. Грубов В.И. Валериана — *Valeriana* L. // Флора СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1958. — Т. 23. — С. 611—612.
8. Дигрессия биоценологического покрова на контакте лесного и субальпийского поясов в Черногоре / Под ред. К.А. Малиновского. — Киев: Наук. думка, 1984. — 208 с.
9. Динамика ценопопуляций растений / Под ред. Т.И. Серебряковой. — М.: Наука, 1985. — 207 с.
10. Дмитрах Р.І. Еколого-популяційна різноманітність *Valeriana simplicifolia* (Reichenb.) Kabath в Карпатах // Вісн. Львів. нац. ун-ту. Сер. Біол. — 2002. — Вип. 31. — С. 95—99.
11. Дмитрах Р.І. Структурно-функціональні особливості та статева диференціація популяцій різностатевих видів рослин в Карпатах // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Сер. біол. — 2003. — № 2. — С. 19—22.
12. Дмитрах Р.І. Генеративне розмноження видів як показник життєздатності популяцій. Структурно-функціональна організація репродуктивної сфери видів і типи самопідтримання популяцій // Життєздатність популяцій рослин високогір'я Українських Карпат. — Львів: Меркатор, 2009. — С. 90—102.
13. Изучение структуры и взаимоотношения ценопопуляций / Под ред. Т.И. Серебряковой и др. — М., 1986. — 74 с.
14. Катіна З.Ф. Валеріана — *Valeriana* L. // Визначник рослин УРСР. — Харків, 1950. — С. 316—318.
15. Катіна З.Ф. Валеріана — *Valeriana* L. // Флора УРСР. — К.: Изд-во АН УРСР, 1961. — Т. 10. — С. 320—322.

16. Катина З.Ф. Валеріана — *Valeriana* L. // Визначник рослин України. — К.: Урожай, 1965. — С. 638—640.
17. Катина З.Ф. Валеріана — *Valeriana* L. // Определитель высших растений Украины — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 251.
18. Козий Г.И. История флоры и растительности Украинских Карпат // Флора и фауна Карпат. — М.: Изд-во АН СССР, 1963. — С. 3—15.
19. Корчагин А.А. Внутривидовой (популяционный) состав растительных сообществ и методы его изучения // Полевая геоботаника. — М.; Л.: Наука, 1964. — Т. 3. — С. 63—131.
20. Котов М.И. Валеріана — *Valeriana* L. // Визначник рослин Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 280.
21. Тихонова В.Л. Валеріана двудомная — *Valeriana dioica* L. // Красная книга СРСР. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений. — М.: Лесная промышл., — 1985. — Т. 2. — С. 386.
22. Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1980. — 227 с.
23. Малиновський К.А., Кричфалушій В.В. Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат. — Ужгород, 2002. — 244 с.
24. Попович С.Ю., Андрієнко Т.Л. Рідкісні види флори гірських боліт Українських Карпат та стан їх охорони // Збереження флористичного різноманіття Карпатського регіону. — Мат-ли наук.-практ. конф. (Синевир, 1996). — С. 120—122.
25. Работнов Т.А. Экспериментальная фитоценология. — М.: Изд-во МГУ, 1987. — 160 с.
26. Станков С.С., Талиев В.И. Валеріана — *Valeriana* L. // Определитель высших растений Европейской части СССР. — М.: Сов. наука, 1957. — С. 358—360.
27. Червона книга України. Рослинний світ. — К.: Укр. енциклопедія, 1996. — 608 с.
28. Чопик В.І. Високогірна флора Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1976. — 270 с.
29. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність боліт Верхньо-Дністровських Бескид // Укр. ботан. журн. — 1965. — 22, № 6. — С. 101—105.
30. Bertova (ed.). *Valeriana* L. // Flora Slovenska. D. 4/2. — Bratislava: Veda, 1985. — S. 113—132.
31. Dostál J. *Valeriana* L. Nová květena ČSSR. — Praha: Academia, 1989. — 2. — S. 786—788.
32. Flora Republicii Populare Romane. 1961. — 8. — S. 626—636.
33. Herbich F. Flora der Bucovina. — Leipzig: Verlag von F. Volckmar, 1859. — S. 135—136.
34. Knapp J.A. Die bisher bekannten Pflanzen Galiciens und der Bukowina. — Wien, 1872. — 267 S.
35. Kozij G. Wysokogórskie torfowiska północno-zachodniego pasma Czarnohory // Pam. Państw. Inst. nauk. gosp. wiejskiego w Puławach, 1932, — 13. — S. 163—179.
36. Ocendon D.J. *Valeriana* L. // Flora Europaea. — Cambridge: Univ. Press, 1976. — 4. — S. 54.
37. Rostański K. *Valeriana* L. // Flora Polska. — Warszawa—Kraków, 1967. — 11. — S. 345—357.
38. Rostański K. Rozmieszczenie gatunków rodzaju *Valeriana* L. w Polsce i na sąsiednich terytorjach ZSRR // Fragmenta floristica et geobotanica. — 1970. — S. 20—246.
39. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. Rośliny Polskie. — Warszawa, 1988. — Cz. 2. — S. 628—629.
40. Wołoczczak E. Drugi przyczynek do flory Pokucia // Sprawozdanie komisji fizyjo-graficznej. — 1888. — 22. — S. 197.
41. Wołoczczak E. O roślinności Karpat między górnym biegiem Sanu i Oslawą // Sprawozdanie komisji fizyjo-graficznej. — 1893. — 29. — S. 13.
42. Zajac A., Zajac M. (eds). Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. — Kraków, 2001. — S. 569.

43. Zapalowicz H. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskih // Sprawozdanie komisji fizyjoğraficznej. — 1889. — 24. — S. 389.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 03.07. 2009 р.

Р.И. Дмитрах

Институт экологии Карпат НАН Украины, г. Львов

VALERIANA SIMPLICIFOLIA (RCHB.) KABATH В УКРАИНЕ: РАСПРОСТРАНЕНИЕ, МОРФОЛОГИЯ, ЭКОЛОГО-ЦЕНОТИЧЕСКАЯ ПРИУРОЧЕННОСТЬ

Приведены данные, касающиеся специфики распространения и границ ареала *Valeriana simplicifolia* на территории Украины, ее морфологических признаков и их сопоставления с таковыми *V. dioica* L. s. str. Установлено, что *V. simplicifolia* отличается по морфологическим признакам от *V. dioica* s. str. Изучены биологические, эколого-ценотические и флористические особенности вида. Отмечены факторы, влияющие на жизнеспособность его популяций.

К л ю ч е в ы е с л о в а: *Valeriana simplicifolia*, особенности распространения, морфологические признаки, эколого-ценотические условия, сохранение популяций.

R.I. Dmytrakh

Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine, Lviv

VALERIANA SIMPLICIFOLIA (RCHB.) KABATH IN UKRAINE: DISTRIBUTION, MORPHOLOGICAL, ECOLOGICAL-COENOTIC CHARACTERISTICS

Data on distribution and the range limits for *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kabath in Ukraine are presented. Morphological characters of *V. simplicifolia* and *V. dioica* L. are compared. It is established that *V. simplicifolia* is morphologically different from *V. dioica* s. str. Biological, ecological-coenotic and floristic characteristics of the species were studied. Factors important for its population viability are defined.

К e y w o r d s: *Valeriana simplicifolia*, distribution, morphology, ecological-coenotic conditions, conservation.